VALTION LIIKUNTANEUVOSTO
Statens idrottsråd

11.1.2019

Lausunto eduskunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Eduskunnan sivistys- ja tiedejaosto on pyytänyt valtion liikuntaneuvostosta asiantuntijan kuultavaksi sekä kirjallisen asiantuntijalausunnon 11.1.2019 kokoustaan varten.

Asiantuntijalausunnossa on pyydetty käsittelemään seuraavia teemoja:
- *Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta ja lisäksi erityisesti:*
- *liikkumattomuuden kustannukset yhteiskunnalle ja vaikutukset julkiseen talouteen lyhyellä ja pitkällä aikavälillä*
- *liikuntatoimen rahoitus ja sen kehittämistarpeet ja –mahdollisuudet*
- *liikuntapaikkarakentamisen rahoitustarpeet ja rahoitusmallit*
- *etenkin lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannukset ja mahdollisuudet hillitä niiden kasvua esim. matalan kynnyksen toiminnan avulla*
- *miten uusi maakunta/sote-rakenne vaikuttaa liikunnan rahoituksen vastuisiin?*

Liikuntapoliittinen selonteko

Liikuntapoliittisen selonteko on sisältää toimenpide-ehdotuksia riittämättömän liikunnan aiheuttamien haittojen vähentämisestä aina huippu-urheilun toimintaedellytysten parantamiseen. Selonteossa esiin nostetut keskeiset toimenpidetarpeet voidaan jakaa kahteen osaan: 1) liikunnan harrastamisen edistäminen ja 2) fyysisen kokonaisaktiivisuuden lisääminen.

1 Liikunnan harrastamisen edistäminen

Liikunnan edistäminen nähdään usein liikunnan harrastamisen edistämisenä. Mahdollisuus liikunnan harrastamiseen on itseisarvo mielekkään elämän näkökulmasta, joten liikunnan harrastamisen edellytyksiä on tärkeää tukea yhteiskunnassa. Liikunnan harrastamisen tila on Suomessa kohtuullisella tasolla. Tietyillä väestöryhmillä on kuitenkin heikentyneet mahdollisuudet harrastaa liikuntaa.

1.1 Toimenpiteiden lisääminen erityistä tukea tarvitseville väestöryhmille

Eriarvoistumiskehitys on huolestuttavaa myös liikunnassa. Sosioekonomisella taustalla on vaikusta yksilöiden ja perheiden liikkumisen sekä liikunnan harrastamisen määrään. Arviolta 15 %:lla väestöstä eli 800 000 henkilöllä Suomessa on toimintakyvyn rajoitteita[1]. Osan erityistä tukea tarvitsevista on vaikeaa osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan. Tukea eri syistä tarvitsevat henkilöt liikkuvat ja harrastavat liikuntaa muuta väestöä vähemmän. Erilaiset toimijuuden haasteet ja hyvinvointia uhkaavat tekijät näyttävät kasautuvan usein samoille henkilöille. Julkishallinnon t*oimenpiteitä tulisikin lisätä kohderyhmille, joiden edellytykset oman hyvinvointinsa edistämiseen ovat heikoimmat ja joiden tukeminen tuottaa suurimmat yhteiskunnalliset hyödyt.* Näiden väestöryhmien liikunnan edistämiseksi tarvitaan moniammatillisia tukitoimia ja palveluketjuja.

1.2 Liikuntapaikkarakentamiseen kohdennetun tuen lisääminen

Julkisen liikuntahallinnon yksi tärkeimmistä tehtävistä on olosuhteiden luominen liikunnalle. Liikuntapaikkarakentamisessa ja peruskorjauksissa on suuria tarpeita. Kokonaisuudessaan valtion ja kuntien tulisi käyttää arviolta 400 M€ vuosittain liikuntapaikkojen peruskorjaamiseen nykyisten olosuhteiden säilyttämiseksi – toteutuma on tällä hetkellä yhteensä noin 100 M€[2]. Vuonna 2019 valtion budjetissa on kohdennettu liikuntapaikkarakentamisen avustamiseen 32,4 M€. *Isoja käyttäjäryhmiä palvelevien esteettömien ja saavutettavien perusliikuntapaikkojen, kuten uima- ja liikuntahallien sekä lähiliikuntapaikkojen avustamista on tärkeää lisätä.* Erityisesti vaikeassa kuntatalouden tilanteessa valtionavustuksilla on merkitystä hankkeiden etenemisessä kunnallisessa päätöksenteossa.

2 Fyysisen kokonaisaktiivisuuden lisääminen

Liikunnalla on itseisarvon lisäksi välinearvo mm. terveyteen, hyvinvointiin, oppimiseen, yhteisöllisyyteen, kotouttamiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja ilmastonmuutoksen torjuntaan liittyen. Suomalaisten liikunnan harrastaminen on lisääntynyt, mutta samaan aikaan fyysinen aktiivisuus on kokonaisuudessaan laskenut. Liikunnan harrastamisen lisääntyminen ei ole riittänyt korvaamaan muun elämäntavan fyysistä passiivisuutta.

Fyysisen kokonaisaktiivisuuden määrän lasku on iso yhteiskunnallinen haaste, joka yksilötason terveyshaittojen lisäksi kuormittaa yhä enemmän kansantaloutta ja vaarantaa väestön työkykyä. Valtioneuvoston raportin mukaan liian vähäisen liikkumisen yhteiskunnalliset kustannukset ovat vuositasolla arvoilta vähintään 3,2 miljardia euroa[3]. Mikäli riittämättömään fyysiseen aktiivisuuteen halutaan aidosti vaikuttaa, on välttämätöntä, että valtionhallinnossa tarkastellaan asiaa entistä poikkihallinnollisemmin. Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistamistyölle asetettuja tavoitteita terveyserojen kaventamisesta ja sote-palveluiden tarpeen vähentämisestä ei ole realistista saavuttaa ilman merkittävää lisäresursointia terveyden edistämistyöhön ja ennaltaehkäisevään toimintaan. Ennaltaehkäisevään toimintaan panostaminen on yksi merkittävä keino valtiontalouden kestävyysvajeen paikkaamisessa.

2.1 Liikkumisvaikutusten arviointi mukaan kaikkeen suunnitteluun ja päätöksentekoon

Nykyisissä hallinnon suunnittelukäytännöissä huomioidaan esimerkiksi päätöksenteon ympäristövaikutukset. Vastaavaa arviointia tulisi tehdä myös toiseen erittäin merkittävään yhteiskunnalliseen haasteeseen eli väestön fyysiseen aktiivisuuteen liittyen. *Eri hallinnonalojen suunnittelijoiden ja päätöksentekijöiden tulisi jatkossa arvioida, millaisia vaikutuksia tehtävillä toimenpiteillä on väestön liikkumiseen ja fyysiseen aktiivisuuteen.*

2.2 Poikkihallinnollisesti toteutettu ja resursoitu liikkumisohjelma hallitusohjelmaan

Nykyisellään liikkumisen ja fyysisen aktiivisuuden lisäämisen toimenpiteet ja resursointi ovat jääneet liialti liikuntatoimen vastuulle. Riittämättömän liikkumisen haasteen ratkaisemiseen tarvitaan poikkihallinnollinen työote, jossa pala palalta nivotaan liikkuminen osaksi jokapäiväistä elämäämme. Tämä työ mahdollistuu vain sitouttamalla mukaan läpileikkaavasti eri hallinnonalat ja toimijat. ***Vaikuttavalle liikkumisohjelmalle luodaan toteutumisen edellytykset nostamalla asia hallitusohjelmaan ja resursoimalla ohjelma poikkihallinnollisesti.***

Valtionhallinnon eri toimialat liittyvät fyysisen aktiivisuuden edistämiseen mm. seuraavasti:.
OKM: liikuntajärjestöt, liikuntapaikkarakentaminen, liikunnan koulutuskeskukset, liikuntatutkimus, huippu-urheilu, kuntien valtionosuudet, aamu- ja iltapäivätoiminta, kerhotoiminta, varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, toisen asteen ja korkeakoulujen tuntijaot, käytänteet ja olosuhteet
STM: kansanterveys-, vammais- ja eläkeläisjärjestöjen liikuntatoiminta, sote-palveluiden yhteydessä annettava liikuntaneuvonta, neuvolatoiminta, koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto, vanhuspalvelut, vammaispalvelut, työhyvinvointi, sosiaaliturva
LVM: kävelyn ja pyöräilyn edistäminen
PLM: varusmiesten fyysinen kunto, reserviläisten liikunta
VM: verotuslinjaukset ja kuntien ohjaus
YM: maankäytön suunnittelu ja kaavoitus, rakennettu ympäristö ja luonnon virkistyskäyttö
MMM: Luonnon virkistyskäyttö ja jokamiehenoikeudet
OM: kansalaistoiminta sekä yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Liikkumisohjelma sisältäisi esim.:

- Valtion rahoituksella kuntien kannustaminen aktiiviseen liikkumisen edistämiseen
- Varhaiskasvatuksen liikunnallistaminen
- Koulun ja opiskelun liikunnallistaminen
- Liikuntaneuvonta läpileikkaavasti osana sote-palveluja
- Ikääntyneiden liikunnan mahdollistaminen
- Kävelyn- ja pyöräilyn edistämisen resursointi
- Liikunnan vieminen kaavoitus- ja rakentamisprosesseihin läpileikkaavasti
- Liikkumista edistävät verotukselliset muutokset
- Varusmiespalvelukseen astuvien kunto-ohjelmat ennen palvelukseen astumista
- Liikkumisen tukemisen huomioiminen sosiaaliturvan kokonaisuudistuksen yhteydessä
- Kuljetus-, avustaja-, ja apuvälinepalvelujen palveluketjun sovittaminen liikkumisen tueksi

3 Lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannukset ja mahdollisuudet hillitä niiden kasvua esim. matalan kynnyksen toiminnan avulla

Lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannukset ovat nousseet[4]. Vanhempien sosioekonomisen aseman on tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä lapsen osallistumiseen organisoituun liikuntaan, omatoimiseen liikuntaan ja yleiseen liikunnan harrastamiseen[5,6].

Lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannusten kasvu liittyy pitkälti harrastamisen laatuvaatimusten kasvuun. Harrastamisen intensiteetti on kasvanut, toiminnan organisointi ja valmennus ovat ammattimaistuneet sekä harrastamisen olosuhteet ja harrastamisvälineet kehittyneet ja kallistuneet. Suurin osa lasten organisoidusta liikunnasta tapahtuu urheiluseuroissa. Järjestöautonomian mukaisesti seurat määrittelevät itse toimintansa tavoitteet ja tarkoituksen.

Mitä julkishallinnossa voidaan tehdä kustannusten kasvun hillitsemiseksi? Muun muassa:

- Tukea liikuntapaikkojen rakentamista julkisin varoin, maksuttomat/subventoidut käyttömaksut
- Kehittää yhdistystoimintaan liittyviä verotus- ja viranomaiskäytäntöjä, mm. verovähennysoikeus yrityksille yhdistystoiminnan sponsoroinnista, varainhankinnan helpottaminen tekemällä yhdistyksen pienimuotoinen myyntityö alv-vapaaksi.
- Tukea ja kehittää koulupäivän yhteydessä tapahtuvaa harrastustoimintaa yhä johdonmukaisemmin.
- Kohdentaa julkiset tuet erityisesti matalan kynnyksen toimintaan
- Tukea vapaaehtoistoiminnan edellytyksiä, mm. vapaaehtoistoiminnassa hankitun osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen koulutusjärjestelmässä, vapaaehtoistyön tukeminen seurojen päätoimisten palkkauksia tukemalla, tietoisuuden lisääminen työttömien mahdollisuudesta tehdä vapaaehtoistyötä työttömyysturvaa menettämättä.
- Mahdollistaa, tarpeeseen perustuen, harrastaminen sosiaaliturvan kautta sekä yhdenmukaistaa harrastamisen kustannusten korvauskäytänteet.
- Informaatio-ohjaus, tutkimustietoon perustuen, tarpeesta matalan kynnyksen toiminnalle.

On tärkeää huomioida, että harrastamisen kohonneet kustannukset ovat yksi, mutta ei läheskään ainut syy siihen, että väestö liikkuu terveytensä kannalta riittämättömästi. Vaikka kaikki harrastaisivat liikuntaa vapaa-ajallaan ohjatusti tai muutoin, ei suositusten mukaista aktiivisuuden määrää välttämättä saavuteta. Lasten ja nuorten liikunnallinen elämäntapa varmistetaan kodin, varhaiskasvatuksen, peruskoulun, toisen asteen oppilaitosten sekä rakennetun ympäristön vaikutuspiirissä.

4 Miten uusi maakunta/sote-rakenne vaikuttaa liikunnan rahoituksen vastuisiin?

Sosiaali- ja terveyspalveluiden (sote-palvelut) siirtyessä maakuntien vastuulle, terveyden edistäminen (liikuntapalvelut mukaan lukien) jää kuntien vastuulle. Sote-palvelut ovat yksi keskeisimmistä paikoista tavoittaa vähän liikkuvia. Liikuntaneuvontaa ja yksilöllistä elintapaohjausta tarjotaan eri väestöryhmille noin 135 kunnassa (2017). Noin 70 % liikuntaneuvontapalvelusta ”hallinnoi” liikuntatoimi ja noin 10-15 % sosiaali- ja terveystoimi. Lähes 100 % liikuntaneuvonnan palveluketjuista on mukana kunnan liikuntatoimi, reilussa 90 %:ssa terveystoimi, reilussa 50 %:ssa sosiaalitoimi ja 40 %:ssa sairaanhoitopiiri. Liikuntaneuvonta on tulevan maakunta-uudistuksen yhdyspintapalvelua. Uudistuksen myötä erilaiset liikunnan palveluketjut tulee rakentaa uudelleen, jotta liikuntaneuvonta ja sen palveluketjut eivät jää pelkästään kunnan ja sen resurssien varaan.[7]

Liikuntaneuvonnan ja palveluketjujen lisäksi uusi sote-rakenne vaikuttaa myös terveyttä edistävän liikunnan ja soveltavan liikunnan palveluiden organisointiin ja järjestämiseen sekä avustamiseen. Terveyttä edistävän liikunnan ja soveltavan liikunnan palveluiden järjestämisessä on osassa kuntia sosiaali- ja terveystoimella hyvin merkittävä vastuu[8]. Liikuntaa edistävät henkilöt voivat olla esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen palveluksessa. Uudistus vaikuttaa myös kansanterveys-, vammais- ja eläkeläisyhdistysten liikuntatoimen avustamiseen. Nykyisin näiden yhdistysten liikuntatoimintaan myönnetään kunnissa avustuksia liikuntatoimesta, mutta myös sosiaali- ja terveystoimesta. Avustuksen myöntäjätaho vaihtelee kunnittain. Maakunta- ja sote-uudistuksen yhteydessä on tärkeää turvata näiden terveyttä edistävän liikunnan ja soveltavan liikunnan resurssien ja toimintojen säilyminen sekä sopia vastuista.

VALTION LIIKUNTANEUVOSTO
Statens idrottsråd

11.1.2019

Minttu Korsberg
Valtion liikuntaneuvoston pääsihteeri
LitM, HT väitöskirjatutkija

[1] Pyykkönen, Teijo; Rikala, Saku. Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä. http://liikuntaneuvosto.fi/julkaisut/valtion_liikuntaneuvoston_julkaisusarja/arkisto/toimintarajoitteisten_liikunnan_ja_urheilun_edistamisessa_korostuu_koko_valtionhallinnon_toiminta.887.news
[2] Liikuntapaikkojen peruskorjaustarve. Nissinen Kari. VTT. 2014
[3] Vasankari, Tommi; Kolu, Päivi (toim.). Liikkumattomuuden lasku kasvaa – vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnon yhteiskunnalliset kustannukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018. https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=25902
[4] Puronaho, Kari (2014). DROP-OUT vai THROW-OUT? Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista. Teoksessa Mikä maksaa? valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:2. http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/290/www_Sosioekonominen_tausta_ja_lasten_liikunta_2103.pdf
[5] Kantomaa, Marko; Jaako, Jaana; Tammelin, Tuija (2014). Sosioekonomisen aseman yhteys nuorten liikunnan harrastamiseen – tuloksia suomalaisista seurantatutkimuksista. Teoksessa Mikä maksaa? valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2014:2. http://www.liikuntaneuvosto.fi/files/290/www_Sosioekonominen_tausta_ja_lasten_liikunta_2103.pdf
[6] Hakanen, Tiina; Myllyniemi, Salasuo, Mikko (2019): Oikeus liikkua. Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2018. Nuorisotutkimusseura ry (julkaistaan 2/2019).
[7] Kivimäki, Sari: Liikuntaneuvonta nyt ja tulevaisuudessa. 27.11.2018. Kunnossa Kaiken Ikää -ohjelma.
[8] Esimerkiksi Ala-Vähälä, Timo: Soveltavan liikunnan tilanne kunnissa 2017. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:3.